

KOGNITÍV NYELVÉSZET ÉS KOMMUNIKÁCIÓ- KUTATÁS

Szécsi Gábor

szecsi.gabor@kpvk.pte.hu

DOI: 10.20520/JEL-KEP.2018.2.65

Absztrakt

A világban zajló eseményeket cselekvéseink közös kognitív struktúráját kiaknázó narratívák segítségével értjük meg. A kognitív nyelvészet ezeket a narratívákat olyan, a szimbolikus manipuláció paradigmáján túlmutató nyelvi jelenségekként közelíti meg, amelyekről kizárólag a kognitív tudományok eszközeivel alkothatunk képet. Képviselői abból a felismerésből indulnak ki, hogy a tevékenység és a tapasztalat önmagukban is jelentéssel bírnak, és hogy ezeket a jelentéseket nem logikai érvek vagy törvényszerűségekre utaló formulák, hanem történetek közvetítik a kommunikáció folyamatában. Tanulmányomban arra kívánok rávilágítani, hogy a narratíva, a jelentés és a fogalom kapcsolatát elemző kognitív nyelvészet milyen adalékokkal szolgálhat a tudat, a nyelv és a kommunikáció viszonyát érintő kutatásokhoz. A mellett érvelek, hogy a kommunikációkutatás számára fontos tanulságokkal szolgál a megtestesült kogníció elvén alapuló kognitív nyelvészeti megközelítés és a mentalista kommunikációelméleti felfogás közötti szoros kapcsolat vizsgálata.

Kulcsszavak

mentalizmus, kognitív nyelvészet, narratíva, megtestesült kogníció, fogalmi metafora

COGNITIVE LINGUISTICS AND COMMUNICA- TION RESEARCH

Gábor Szécsi

Abstract

We understand events in the world in terms of narratives which exploit the shared cognitive structure of our actions. Cognitive linguistics studies narratives as one of linguistic phenomena that cannot fit the symbol manipulation paradigm, but makes sense in terms of the cognitive sciences. Cognitive linguists examining narratives are challenged by the notion that human activity and experience are filled with meaning and that stories, rather than logical arguments or lawful formulations, are the vehicle by which that meaning is communicated. The aim of this article is to show how cognitive linguistics analyzing the relation between narrative, concept and meaning can contribute to the investigation of the relation between mind, language and communication. I argue that communication research could have a lot of benefit from investigating the intense relation between the embodied cognition based approaches of cognitive linguistics and the mentalist theory of communication.

Keywords

mentalism, cognitive linguistics, narrative, embodiment cognition, conceptual metaphor

KOGNITÍV NYELVÉSZET ÉS KOMMUNIKÁCIÓKUTATÁS

Szécsi Gábor

Bevezetés

Az 1970-es évek közepétől a kognitív tudomány részeként kibontakozó kognitív nyelvészet szakít a nyelvhasználat jelenségeit tisztán nyelvészeti eszközökkel elemző, ún. taxonomista nyelvtudomány hagyományaival. A pszichológiai ágencia kérdésének előtérbe helyezésével olyan nyelvi jelenségeket vizsgál, amelyek miután nem illeszkednek a szimbólum manipulációs paradigmához, a kognitív és agytudományok eszközeivel válnak igazán leírhatóvá. Ez a mentalizmus pilléreire felépülő nyelvészeti diszciplína a nyelvet a tudat képességeként és működési módjaként határozza meg; szoros kapcsolatot feltételez a nyelv és a fogalmi tudás között, a nyelvi formákat és azok jelentését reprezentációknak tekinti. Képviselői a jelentés lényegét a konceptualizációban határozzák meg, felfogásukban a nyelv grammatikájának alapvető funkciója a konceptuális tartalom szimbolizációjában rejlik. (Fillmore 1975, 1985, Goldberg 1995, 2006, Lakoff 1987, 1993, 2008a, 2008b, 2009, Lakoff–Johnson 1980, 1999, Lakoff–Narayanan 2010, Langacker 1976, 1987, 2008, Talmy 1983, 2000, Ziemke–Zlatev–Frank 2007) A nyelvtudomány elsődleges célja ezért nem is lehet más, mint annak megvilágítása, hogy miként szerveződnek és válnak jelentéstani szempontból lényegessé azok a fogalmi kapcsolatok, amelyek meghatározzák a nyelvi reprezentációt, kommunikációt, valamint a nyelv grammatikai és jelentéstani szerkezetét, s hogy voltaképpen mit is jelenítenek meg tudatunkban a nyelvi jelentés alapjául szolgáló fogalmi relációk. Ezt tisztázandó a kognitív nyelvészeti modellekben kiemelt szerepet kap a narratíva fogalma, ami kulcseleme az irányzat vezérelvét jelentő *embodiment* (testesültség) koncepciónak is. Ez a nyelvi megismerés fiziológiai, anatómiai meghatározottságát hangsúlyozó koncepció (Lakoff–Johnson 1980) a nyelvi jelenségek elemzésekor elsődleges szempontnak tekinti az észlelés és cselekvés kognícióban betöltött szerepének meghatározását. Kiindulópontja az a mind több nyelvész által osztott előfeltevés, hogy a nyelvi megismerés valós időbe és környezetbe ágyazott folyamatában a cselekvés, észlelés, fogalmi gondolkodás és nyelvi reprezentáció dimenziói lényegileg összefonódnak, és adaptívan a testi változásokat, mentális feldolgozásokat befolyásoló környezetre hangoltak. Ebben a megközelítésben tehát miután a környezetbe ágyazott testi létezésünk erőteljes hatással lehet kognitív és kommunikatív folyamatokra, e folyamatok elemzésekor vizsgálni kell a test morfológiájának, funkcionalitásának, a folyamatos tapasztalatszerzést szolgáló, affektíven hangolt észlelés és cselekvés kognícióban betöltött szerepét is.

A fogalmi gondolkodásban és a nyelvben is jelenlévő testi, szenzomotoros tapasztalat koncepciójának és az ehhez köthető kortárs *embodiment* nézeteknek a térnyerését és nyelvészetre, kommunikációkutatásra gyakorolt hatását alapvetően az magyarázza, hogy a filozófiai, fenomenológiai és pragmatista hagyományokra is építő kognitív nyelvészet és kommunikációkutatás mellett a kognitív tudomány és a pszichológia egyre több ágát érinti meg napjaink-

ban a problémakör. Mind több empirikus kísérlet irányul a testesültséggel kapcsolatos nyelvészeti és pszichológiai feltevések igazolására, ami egyúttal új utak keresésére is ösztönzi a különböző diszciplínák, így a kommunikációtudomány és kommunikációfilozófia képviselőit.

Tanulmányomban azt vizsgálom, hogy a narratíva és fogalom kapcsolatára irányuló kognitív nyelvészeti elemzések milyen adalékokat kínálnak a tudat, nyelv és kommunikáció közötti viszony problémájának tisztázásához; egy, a nyelv és intencionalitás viszonyát megvilágító, átfogó kommunikációelmélet megalkotásához. Úgy vélem, hogy miután ennek a viszonynak a lényege leginkább a kommunikációs szituáció, fogalom és jelentés közötti belső kapcsolat elemzésével ragadható meg, az ennek jegyében született nyelvészeti és pszichológiai modellek segítségünkre lehetnek a problémakör kapcsán nyitva hagyott kommunikációelméleti kérdések megválaszolásában. E feltevés jegyében keresek választ például arra kérdés is, hogy a narratív struktúrákba ágyazott fogalom-jelentés viszony hogyan válhat énkonstituáló tényezővé a mindennapi kommunikáció gyakorlatában.

Tudat, nyelv, kommunikáció

Manapság mind több kommunikációkutató és -filozófus helyezkedik arra az álláspontra, hogy a nyelvi jelentés és a kommunikatív cselekvéseket kísérő mentális jelenségek leírásához a nyelvi elemzés önmagában nem nyújt elegendő támpontot. Miként John R. Searle fogalmaz *Intentionality* című könyvében, „bizonyos alapvető szemantikai fogalmak, mint amilyen például a jelentés fogalma, olyan még alapvetőbb pszichológiai fogalmak segítségével elemezhetőek, mint a vélekedés, a kívánság és a szándék fogalma.” (Searle 1983: 160–161) Searle szerint az a kérdés, hogy a jelentés milyen módon határozhatja meg a referenciát, egész egyszerűen elválaszthatatlan a jelentés és a nyelvi aktusokat kísérő mentális állapotok viszonyának problémájától. Ez a felismerés motiválja Searle-t egy olyan általános intencionalitáskonceptió kidolgozására, amely révén választ kaphatunk a jelentést meghatározó mentális jelenségek természetével kapcsolatos kérdésekre.

Ez a Searle koncepciójában körvonalazódó pszichológiai realizmus termékenyítőleg hatott a tudat és intencionalitás problematikája iránt immár nyitott nyelvfilozófiai iskolákra, amelyek osztják azt a többek között H. P. Grice nevével fémjelzett kommunikációelméleti feltevést, hogy a nyelvi kommunikáció lényege a kommunikációs szándék kifejezésében és megragadásában rejlik. (Grice 1989) Eszerint a Searle, Donald Davidson, Jerry Fodor által újrafogalmazott hipotézis szerint a nyelvi kommunikáció akkor tekinthető sikeresnek, ha a kommunikatív cselekvés vevője képes megérteni valamilyen az aktus adójának szavai által kifejezett, de eredendően nem nyelvi természetű mentális tartalmat. Ez a jelentés-felfogás ölt testet például Searle azon megállapításában is, hogy amíg a szavak jelentése „származékos”, addig a gondolatoké „belső” (Searle 1983: 27–28), vagy abban a Fodor-féle koncepcióban, hogy a gondolkodásnak saját nyelve van, amelynek szavai sajátos kauzális viszonyban állnak azokkal az extra-mentális tárgyakkal, amelyekre utalnak. (Fodor 1987) A kommunikáció folyamatában megragadott mentális tartalom, véli Fodor, nem más, mint valamilyen a gondolkodás nyelve által megjelenített előzetes attitűd. David Lewis (1983) ugyanakkor azt hangsúlyozza, hogy a beszélő által kifejezett mentális tartalomnak valamiféle elvont dolognak – általános fogalomnak – kell lennie, amely – bár független az individuális tudattól – valamilyen módon jellemzi a beszélőt. Lewis ezeknek a mentális tartalmaknak a megértése, azaz a kommunikáció eredményessége szempontjából igen fontos szerepet tulajdonít a nyelvi konvenciókként felfogott hitelességnek és bizalomnak. (Lewis 1983: 163–189) Fodor viszont úgy gondolkodik a kommunikáció folyamatát meghatározó konvenciókról, mint olyan „receptekről”, amelyek révén a hallgatók sikerrel következtethetnek az üzenetek specifikus tartalmára. (Fodor 1987: 106)

Ez a nyelvészeti és kommunikációelméleti körökben mind általánosabbá váló felfogás jelentős hatást gyakorolt az emberi kommunikáció kortárs kutatásaira, és egyre fontosabb

szerepet tölt be a megismerés pszichológiájában is. Ez utóbbi diszciplína számára talán Dan Sperber és Deirdre Wilson Grice modelljéből kiinduló relevanciaelmélete közvetíti a legnagyobb befolyással ezt a megközelítési módot. (Sperber–Wilson 1986) Sperber és Wilson Grice modelljének főbb elemeit megtartva úgy véli, hogy a kommunikációs folyamatban a jelentés megértése a beszélő informatív és kommunikatív szándékainak felismerésén alapul. Ezeket a szándékokat az esetek többségében nem tesszük nyilvánvalóvá, csupán „rámutató” kommunikatív cselekvéssel utalunk rájuk. Sperber és Wilson szerint ennek során a beszélő olyan osztenzív, „rámutató” ingereket kommunikál, amelyekről feltételezi, hogy relevánsak a hallgató számára, azaz megéri neki feldolgozni őket. Ez a kommunikációs folyamatban működő relevancia-elv arra az általános kognitív elvre épül Sperberék modelljében, hogy az emberi megismerőrendszer – a lehető legkisebb erőfeszítéssel járó megoldást választva – mindig a nagyobb relevanciával bíró információt dolgozza fel a kommunikatív aktusok során.

A mentalista nyelvelméletek szempontjából tehát kulcskérdés lehet, hogy elfogadható meghatározást tudnak-e nyújtani az üzenet tartalmával azonosított egyéni mentális állapotok és a kommunikáció folyamatában közvetített jelentések kapcsolatáról. Davidson (1984) szerint például egy ilyen meghatározás a nyelv individualizációjának eszméjéből kell, hogy kiinduljon, hiszen a hallgatónak a beszélő által tett kijelentések igazságfeltételeire vonatkozó tudása mindenkor a hallgató „saját”, egyéni módon használt nyelvének közegében ölt testet. Ahhoz ugyanis nem férhet kétség, véli Davidson, hogy a nyelvhasználók egyúttal egyéni tónust is adnak az általuk elsajátított nyelvnek, s ennek eredményeként – bár ugyanazt a nyelvet beszélik – „mégis bizonyos mértékig eltérő jelentéseket kapcsolnak a szavakhoz.” (Davidson 1984: 277) Ezek a jelentésbeli eltérések persze finom, árnyalatbeli differenciák, amelyek normális körülmények között nem gátolják a megértést. Azaz amennyiben a hallgató ismeri a beszélő kijelentéseinek igazságfeltételeit, nem fogja a beszélő által individualizált nyelvet a sajátjától különbözőnek tartani. A megértés kritériumát a Davidson „kommunikációs háromszög” modelljében körvonalazott interszubsztívitás jelenti. (Davidson 2001) Davidson, aki externalista elmélete középpontjába a kommunikáció adójának, vevőjének és a kettőjük befogadó világnak a kölcsönhatását állítja, a kijelentések igazságtartalmát a beszélő, a társadalom és a közös környezet alkotta háromszög függvényeként határozza meg. Felfogásában az igazság és az azon alapuló tudás objektivitásának forrását ez a különböző kommunikációs szituációkat determináló háromszög jelenti. Azaz a tudásunk alapjául szolgáló fogalmi viszonyok, jelentések meghatározó eleme a tudás és a fogalmi viszonyok kialakulásához vezető kommunikációs szituációk fogalmi megjelenítése. Davidson szerint valamely tárgyról, jelenségről, viszonyról stb. alkotott fogalmunk feltételezi a tárggyal, jelenséggel, viszonyal stb. kapcsolatos kommunikáció interszubsztívitását. Olyannyira, hogy ez a kommunikációs szituációkban rejlő interszubsztívitás a fogalmakra épülő tudás objektivitásának feltétele is. A kommunikációs szituációk ilyen értelemben jelölik ki a fogalmi viszonyok és a nyelvi jelentések kereteit.

A továbbiakban arra kívánok rávilágítani, hogy e modellek szempontjából döntő jelentőségű lehet, milyen megerősítést kapnak a jelentés és fogalom viszonyát mind meggyőzőbb elméletek keretében tárgyaló kognitív nyelvészet irányából. Fillmore, Lakoff, Johnson és mások narratíva, fogalom és jelentés kapcsolatát érintő elemzéseik ugyanis azon túl, hogy újabb adalékokkal árnyalják, egyúttal megragadhatóbbá is teszik az intencionalitás és a jelentés belső viszonyára, a kommunikáció interszubsztívitására, a „gondolkodás nyelvére” vagy az üzenetek specifikus tartalmának értelmezését segítő konvencionális „receptekre” vonatkozó mentalista koncepciókat.

Narratíva, fogalom, jelentés

A történetalkotás és -megértés, a történetekben való gondolkodás az ember alapvető kognitív képessége. Történetekben dolgozza fel az önmagáról és a világról szerzett információit, és történetekbe szerkesztetten osztja meg ezeket másokkal. Fogalmai történetekbe ágyazottan rendeződnek el és válnak tudása alapegységeivé. A megismerés folyamatában narratívákat alkot és közvetít magáról és a világról, és narratívák segítségével értelmezi a különböző kommunikációs helyzetekben betöltött szerepét is. A kommunikációs szituációkhoz kötődő személyes tapasztalatait narratív módon dolgozza fel és jeleníti meg a másokkal folytatott kommunikáció során. Történetekben kommunikál önmagáról és egyénisége közösségi integrációjáról. A történetekben való gondolkodás képessége összekapcsolja közössége más tagjaival, lehetővé teszi, hogy a közösség többi tagjának nézőpontját az énhez való viszonyban értelmezze.

Történetek strukturálják számunkra a múltat és a jövőt; narratívák segítségével kapcsoljuk össze múltbeli tapasztalatainkat a jövőre vonatkozó terveinkkel, elvárásainkkal. Történetekben rendeződnek el a helyes és helytelen cselekedetekkel, lényeges és lényegtelen dolgokkal kapcsolatos képzeleteink. Azaz tapasztalatainkat narratívák segítségével értékeljük, rendszerezzük. Bizonyos tapasztalataink az azokat keretbe foglaló történetek révén válnak kiemelkedővé, fontossá, a különböző entitások és cselekvések értelmezésének és értékelésének kiindulópontjaivá. A narratívák segítségével válunk értelmezhetővé mások számára és tudjuk értelmezni a többi ember viselkedését, reakcióit. Narratívák szolgálnak a cselekvések morális értékelésének keretéül is. Mint Georges Lakoff és Srini Narayanan tanulmányában olvashatjuk, a „narratívák teszik lehetővé számunkra, hogy értelmesen funkcionáljunk a világban, és központiak legyünk az öntudat számára.” (Lakoff–Narayanan 2010: 24)

A narratíva események és cselekvések fogalmi reprezentációjának gazdag kapcsolatrendszeréből merít. Ez a kapcsolatrendszer olyan hálózatokat generál, amelyek a megismerési és kommunikációs folyamatokban az egyes szituációk értelmezési keretként aktiválnak valamilyen esemény struktúra sémát (kezdet – középpont – befejezés). A narratívák ilyen értelmezési keretként szolgáló fogalmi hálózatok. Az általuk aktivált esemény struktúra sémák valamennyi problémamegoldó cselekvésünk tapasztalatában és fogalmi reprezentációjában jelenlévő értelmezési minták. Ezeket hívjuk segítségül a cselekvési helyzetek elemeinek azonosításakor a legegyszerűbb cselekvésektől a legösszetettebb kommunikatív aktusokig. A narratíva és a cselekvések fogalmi reprezentációja közötti belső viszonyból fakadóan a mindennapi szituációk megértését segítő, egyszerű narratívák szerkezetének kulcsa az emberi cselekvés struktúrájában keresendő. (Pléh 1986) A történetek megértésekor voltaképpen a személyközi cselekvésekre vonatkozó ismereteinket vetítjük rá a szituációelemzést segítő narratívákra.

Miként arra Lakoff és Narayanan felhívja a figyelmet, a narratívákban rejlő esemény struktúráknak több dimenziója is létezik. (Lakoff–Narayanan 2010: 24–25) Szerepük lehet az erkölcsi rendszerek és életvezetési szabályok közvetítésében. A közösségi metanarratívákat hordozó történetek, mesék azon túl, hogy segítségünkre lehetnek a világ megértésében, útmutatót kínálnak az erkölcsi és gyakorlati problémák megoldásához is. Emellett narratívák szolgálnak azoknak a népi teóriáknak is az alapjául, amelyek a dolgok működésére, az emberek tulajdonságaira, oksági folyamatokra, cselekvéseket meghatározó tervekre, célokra stb. világítanak rá. A narratívák által kínált cselekményszervező struktúrák révén következtetünk továbbá az egyes szituációk olyan elemeire is, mint például a cselekvésbeli szerepek, a háttér, a komplikáció, a fő esemény, végkifejlet, következmény. És narratívákhoz fordulunk akkor is, ha meg akarjuk érteni az adott szituációban mások cselekvési motívumait és az azokat tápláló életelveket.

A narratíváknak tehát kiemelt szerep jut a mindennapi jelentésalkotás és kommunikáció folyamatában is. A történetek iránti fogékonyság így az emberi kogníció és kommunikáció alapvető sajátosságának tekinthető. Történetek strukturálják a világról alkotott tudásunk reprezentációját és ezáltal a jelentéseket meghatározó fogalmi kereteket is. Erre a megállapításra jut több, a kérdéskört a fogalmi keretek problematikájának irányából vizsgáló szerző is. A kognitív tudomány kiemelkedő alakja, Marvin Minsky (1975) szerint például a keret az egyes kommunikációs helyzetekben sztereotíp cselekvési szituációkat megjelenítő adatstruktúra. Olyan kérdések összessége, amelyek egy feltételezett szituációban felvetődhetnek. A fogalmi keretek ebben a megközelítésben az adott helyzetek, állapotok kitöltendő helyeinek szervezett mátrixaiként működnek. Legfelsőbb szintjük rögzített, és minden szituációban igaznak tekintett összefüggéseket jelenítenek meg. Az alacsonyabb szinteken számos olyan „rés” található, amelyet specifikus adatoknak, példákknak kell kitöltenie az adott cselekvési helyzetben. Ezek a keretek egy keretrendszer elemeiként kapcsolódnak egymáshoz és válnak a jelentésalkotás és kommunikáció kognitív háttérének részévé. Hasonló módon jut el a fogalmi keret kérdésétől a narratíva problémájáig a pszichológia területén Robert Shank és Robert Abelson is, akik a „forgatókönyv” fogalmának bevezetésével világítanak rá a fogalmi keret és a narratíva közötti hiányzó logikai láncszemre. (Shank–Abelson 1977) Felfogásukban a „forgatókönyvek” a fogalmi kereteket és a narratívákat kapcsolják össze úgy, hogy a szituációk értelmezését segítő adatsorokat történetekbe ágyazva jelenítik meg a különböző cselekvési helyzetekben. A „forgatókönyv” az események szerkezetét és elemeit írja le egy adott kontextusban. Lényegét tekintve egy előre meghatározott, sztereotipizált eseménysor, ami egy jól ismert helyzetet definiál, és lehetséges szerepeket, szereposztásokat, szerepek közötti viszonyokat jelenít meg a cselekvő számára.

A jelentésalkotást meghatározó fogalmi keretek problematikája révén vált a narratíva fogalma a kognitív nyelvészet megkerülhetetlen kategóriájává is. Fillmore, Lakoff, Johnson és mások az ismeretkonstruáló narratíva, fogalom és jelentés viszonyát abból az alaptételből kiindulva vizsgálják, hogy a nyelvi, nyelvtani elemek fogalmi természetűek, és maga a jelentés is a fogalomalkotás folyamatának elemzésével ragadható meg. (Fillmore 1985, Lakoff 2008a, 2008b, Lakoff–Johnson 1999). Ez a tézis szükségszerűen vezet a szemantikai és szintaktikai szerkezetek belső kapcsolatának hangsúlyozásához, a szintaktikai elemzés szemantizációjának általános tendenciájához, ami egy olyasféle általános feltevésen is alapulhat, mely szerint a nyelv szintaktikai struktúrája szoros összefüggésben van a nyelvi jelentés denotatív tartalmával. Ez a megfontolás irányította több nyelvész figyelmét például a mondat nominatív szerepére, illetve ezáltal válhatott az általuk kidolgozott elméletek keretei között a jelölő-fogalom-tárgy jelentéstani triász a szintaktikai elemzések módszereit meghatározó elvvé. Közéjük tartozik Fillmore is, aki előszeretettel alkalmazza a mondat nominatív szerepének megjelölésére a logikai-filozófiai kutatásokból átvett „propozíció” terminust. (Fillmore 1968) „A mondat alapstruktúrájában – írja Fillmore – egy ’propozíciónak’ nevezhető részt találunk, azaz az igék és névszók (...) időtől független viszonyrendszerét, amely elkülönül a mondat modális alkotóelemétől”. (Fillmore 1968: 23) Joggal vetődik fel tehát a kérdés: miben rejlik a mondat modális alkotóelemétől elkülönülő viszonyrendszer „időtlen-sége”. Az ilyen és ehhez hasonló kérdések miatt vált a kognitív nyelvészetben megkerülhetetlen feladattá a szintaktikai struktúrákat és a jelentést meghatározó fogalmi viszonyok természetének tisztázása. Erre vállalkozott a szintaktikai és szemantikai struktúrák fogalmi kerettől való függőségét hangsúlyozó Fillmore is szemantikai modellje megalkotásakor. Fillmore az egymáshoz kapcsolódó szavak és szövegek csoportjaiként (pl. kés-villa-kanál; hétfő-kedd-szerda; vásárlás-eladás-ár) meghatározott „szemantikai mezők” elemei közötti kapcsolatokat vizsgálva jutott el a „keret” (frame) fogalmáig. (Fillmore 1985) A „keret” Fillmore felfogásában egymáshoz kapcsolódó „szemantikai szerepeket”, előírásokat foglal magában, amelyek ismerete elengedhetetlen feltétele a szöveg meghatározásoknak. Olyan séma, amely az

emberi tapasztalatokra épülő rendszerhez kapcsolódik, és azzal koherens viszonyt alkot. Ezek az emberi tapasztalatok vonatkozhatnak vizuálisan érzékelt jelenetekre, a személyközi tranzakciók bármely típusára, ezek általános forgatókönyvére, amit a kulturális hagyományok, konvenciók, hiedelmek, intézményi rendszerek, egyéni vélekedések egyaránt meghatározhatnak.

A „keret” a szavak jelentését determináló fogalmak asszociációs hálózata. Egy-egy szó jelentése így fogalmi viszonyok sorát képes felidézni. Mégpedig olyan fogalmi viszonyokat, amelyeket esemény struktúrákban sematikusán tárolt tapasztalatok táplálnak. Hasonló felismerésre jut a fogalmi keretek jelentésalkotásban és -meghatározásban betöltött szerepét hangsúlyozó Lakoff is, aki szerint a szavak jelentését minden esetben „keretekhez” és fogalmi metaforákhoz viszonyítva definiáljuk. (Lakoff 2008a) Miként a világot e „keretek” révén értjük meg és tapasztaljuk, nem pedig annak a téves hitnek a jegyében, hogy agyunk képes a valóság redukálhatatlan, objektív reprezentációjára.

A narratívák magvát jelentő, és a narratívák egyes elemeihez fűződő érzelmek „konzerválásáért” felelős állandó fogalmi struktúrák, konstansok hipotézise tehát arra az általánosabb összefüggésre világít rá, hogy a narratívák végső soron az emberi motivációk, célok, érzelmek és cselekvések közösség tagjai által osztott kognitív struktúráját aknázzák ki. Ezáltal biztosítanak a közösség minden tagja számára jól használható, a kommunikációs intenciók azonosítására alkalmas szituációelemző sémákat és alapozzák meg ilyen módon a kommunikációs folyamatok interszubjektivitását. A kialakulásukra és működésükre vonatkozó kognitív nyelvészeti elemzések ezért kínálnak fontos adalékokat azoknak a test, tudat és nyelv viszonyát érintő nyelvfilozófiai modelleknek a továbbgondolásához, amelyek egy, a nyelvet megelőzően kibontakozó, s a nyelv teljes grammatikai és jelentéstani szerkezetét meghatározó mentális világ feltételezésére épülnek.

A nyelvi jelentéseket determináló fogalmi keretek és a cselekvési tapasztalatokból táplálkozó narratívák közötti belső viszony hipotézise ugyanakkor új megvilágításba helyezi az én (self) fogalmát is. Ha ugyanis elfogadjuk ezt a hipotézist, az én és a fejlődését meghatározó narratívák között is valamiféle belső kapcsolatot kell feltételeznünk. Elég, ha arra a megállapításra gondolunk, hogy a narratívák olyan, cselekvési szituációkat megjelenítő fogalmi reprezentációkra és az általuk egyfajta konstansként hordozott eseménystruktúra sémákra épülnek, amelyek újra és újra felidézhető módon tárolják a kommunikációs szituációkhoz kapcsolódó szándékokat és hiteket is. Miután ezek a szándékok és hitek az *én – másik – közös világ* háromszöghöz kötődő interszubjektívitas jegyében „konzerválódtak” az eseménystruktúra sémákban, nem pusztán a megértés forrásai, de táplálják magát az énfogalmat is. Ezáltal válhat az én maga is szándékok és hitek hálózatává, illetve a szándékokat és hiteket tároló narratívák centrumává. Radikálisabban fogalmazva, az én végső soron narrativisztikus tevékenység eredménye. Ahhoz viszont, hogy az én narratív konstrukcióként jöhessen létre, ugyanakkor képes legyen megélni mentális állapotokat, érzelmeket, érzeteket, vágyakat, gondolatokat stb., olyan, tágabb kontextusban értelmezett kognitív rendszerre van szükség, amelyben az én egy időben válik az események narrátorává és olyan individuummá, aki megéli a narrációt.

Ez a felismerés összhangban van a történetmesélő funkciót a pszichikum általános antropológiai sajátosságaként megközelítő pszichológiai metaelmélet, a narratív pszichológia azon alapvetésével, hogy a gondolkodás történetmesélő formájának meghatározó szerepe van az én és az identitás létrejöttében. (Bruner 1990, 2001, 2005, Bruner–Lucariello 2001, Dennett 1992, 1998, Pléh 1986, 1996, 2012, László 2005) Ez én-pszichológiában egyre nagyobb teret nyerő metaelmélet a történetmesélést a valóság tudati konstrukciójának jelentést és értelemet adó folyamatként ragadja meg, és ebből kiindulva az én azonosságának prob-

lematikáját az élettörténeti elbeszélés jegyében vizsgálja.¹ Dan P. McAdams (2001) meglátása szerint például az identitás maga az élettörténet, amely számtalan autobiografikus narratívából épül fel. Az én ebben a megközelítésben nem egy szubjektum, amely a tapasztalás mögött áll, és egységbe rendezi azt, hanem a pszichés világhoz erősen kötődő narratív gondolkodásmód produktuma, vagy miként Daniel Dennett (1992) fogalmaz, az autobiografikus narratívák centrumában keletkező fikcionális karakter. Más szóval, az én nem valamilyen szubsztancia, hanem a „történetei középpontjában élő” individuum személyes eseményeinek összerendeződése egy olyan narratív egységgé, ami egyaránt alapot kínál a múltbeli és jövőbeli cselekvési szituációk értelmezéséhez. (Polkinghorne 1988)

Mint a fentiekben láttuk, ennek a narratív ének azonban korántsem származtatott az intencionalitása, hiszen az őt konstruáló narratívák révén mentális állapotok hálózataként érez, gondolkodik és cselekszik. Azaz úgy is fogalmazhatunk, hogy a cselekvő én kialakulása megelőzi a narratív (autobiografikus) én megszületését, miként a testhasználat is megelőzi a nyelvhasználatot. A cselekvő én azonban nem tűnik el az elméből, hanem, mint arra Damasio (1996) és Johnson (2007, 2014) is rámutat, segítségünkre van például a mindennapi döntéshozatalban, amikor is versengő történetek közül kell kiválasztanunk a számunkra legkedvezőbbet. Ebben pedig döntő szerepe van a szomatikus markereknek (Damasio 1996), vagyis a történetekkel járó testi érzeteknek, érzelmeknek. Ezt a felismerést támasztják alá Bruner és Lucariello vizsgálatai is, akik végül arra a megállapításra jutnak, hogy „bármely kidolgozott narratíva két mezővel rendelkezik: az egyik a cselekvés mezeje, amelyet a történet jelenít meg, a másik a tudatosságé, amely arról tudósít, hogy mit éreznek, gondolnak a szereplők és az elbeszélő”. (Bruner–Lucariello 2001: 135) És ennek a felismerésnek a jegyében érvel emellett Lakoff (2008a) is, hogy a narratívák „cselekvési mezeje” a megtestesült kogníció kontextusában különböző testi rendszerekkel hozható összefüggésbe. Lakoff a narratívákat kitüntetett forgatókönyvvel rendelkező fogalmi kereteknek tekinti, és a narratívák szerkezetét két fő részre osztja: a) a narratíva drámai struktúrájára – ide tartozik a fogalmi keret forgatókönyve és a fogalmi keret szerepei, b) a narratíva érzelmi struktúrájára – e részben a narratíva drámai struktúrája bekapcsolódik érzelmi, szenzomotoros és egyéb testi rendszerekbe, ezáltal a narratíváknak van egy megtestesült dimenziója is. Lakoff szerint a narratívák ugyanolyan elven működnek, mint a kognitív metaforák, csak ebben az esetben a narratíva érzelmi szerkezete tekinthető forrástartománynak.

Nem véletlenül vált tehát népszerűvé a megtestesült kogníció hipotézis ismert teoretikusai körében az az elgondolás, hogy az én mint megtestesült ágens keletkezése összefüggésbe hozható a kognícióban zajló narratív tevékenységgel. (Gallagher 2006, Turner 2006, Lakoff 2008b, Gallagher–Zahavi 2008, Menary 2008, Damasio 2010) Az érteremtő narratívák ebben a felfogásban „közvetlenül a megtestesült szubjektum megélt tapasztalásából származnak.” (Menary 2008:76) A megtestesült kogníció kontextusában nem a verbális narratívák formálják az események megtapasztalását, hanem a kogníció fejlődése során először a tapasztalás strukturálja a narratívák szerkezetét, ami azután keretet kínál a verbális narratívák használatának. Az én mindenekelőtt megtestesült tudatosság, ami a világgal való testi interakcióban megtapasztalja az események keretstruktúráit és időbeliségét. A világban való cselekvés narratív struktúrája pedig a megtestesült kogníció hipotézis keretein belül szükség-

¹ A narratív pszichológia álláspontja szerint a történetmesélés döntő módon határozza meg az emberi gondolkodás természetét. Miként Jerome Bruner fogalmaz, „az értelem működésének két formája létezik – ez a gondolkodás két válfaja, amelyek más-más módon rendezik el a tapasztalatokat, konstruálják a valóságot”. (Bruner 2001: 27) E megkülönböztetésben az egyik „válfaj” a gondolkodás paradigmikus vagy logikai-tudományos módja, ami szabatos elemzéshez, logikai bizonyításhoz, megbízható érveléshez, ésszerű felvetésekhez vezet. A másik a narratív mód, ami pedig történeti beszámolókat eredményez és a pszichés valóság uralja.

képpen alakítja a kogníció szerkezetét, amire később az olyan fejlett kognitív képességek támaszkodnak, mint a nyelvhasználat és a gondolkodás. A reflexivitás szintjén működő narratív én a kognitív képességek fejlődése során később az én, a másik és a közös környezet közötti interszubjektív kapcsolat verbális interakcióiban bukkan fel, ami azután belső beszéddé válik, tovább gazdagítva az ént a „magunkkal” folytatott dialógusok által.

A fenti megfontolások jegyében vált mind a narratív pszichológia, mind a kognitív nyelvészet központi tézisévé az a kijelentés, hogy az egyén végső soron történetként éli meg az életét. Saját céljainak megfelelően történeteket vesz igénybe, és a vele történetekre parabolikusan rávetítve azokat, értelmezési keretet, magyarázatot keres, hogy beazonosítsa a vele történt események okait, megtalálja bennük saját szerepét. A privát, belső világ megértését olyan autobiografikus narratívák segítik elő, amelyekben a narrátor és a narráció központi alakja megegyezik. Autobiografikus narratívák formájában különböző történeteket osztunk meg egymással a múltunkkal, szokásainkkal, motivációinkkal vagy a tervezett jövőnkkel kapcsolatban. Ezért az autobiografikus narratíváknak interszubjektív természete is van. Forrásuk a személyek közötti diskurzus, azaz elválaszthatatlanul kötődnek az interszubjektív kommunikációs szituációkhoz.

Ebben a folyamatban kiemelt szerep jut az ún. fogalmi metaforáknak, azoknak a hétköznapi kifejezéseknek, amelyek mögöttes fogalmi tartománya, azaz a forrástartománya az elvontabb, absztraktabb jelenségek, a céltartományok megértését segítő, többnyire egyszerűbb, tapasztalati úton megismerhető fogalmakat tartalmaz. Az ilyen típusú metaforák nem egymástól elszigetelt, dekoratív funkcióval bíró nyelvi eszközök, hanem a komplexebb összefüggések megragadását lehetővé tevő, tudásunkat strukturáló hétköznapi kifejezések (pl. „elmélet megalapozása”, a „gondolatmenet felépítése”). A metafora tehát ebben a megközelítésben elsődlegesen fogalmi, másodlagosan nyelvi és vizuális kategória; a metaforikus gondolkodás, a cselekvési szituációk metaforikus megértése a nyelvtől független képességünk.

Megértés és metafora

A világban való cselekvés és az olyan fejlett kognitív képességek, mint a gondolkodás vagy a nyelvhasználat közvetlen kapcsolatának legtöbbet idézett teoretikusai közé tartozó Lakoff és Johnson (1999) szerint még a legabsztraktabb fogalmainkat sem tudjuk kifejezni valamilyen testi cselekvés vagy testtapasztalás metaforikus² „csatolása” nélkül. Amikor például azt mondjuk „Nem tudom megragadni a mondandó lényegét”, akkor a megragadás testi történetének elemeit felhasználva illusztráljuk azt a mentális állapotot, ami a lényeg meg nem értésével jár. Amikor a lényegét nem tudjuk megragadni, olyan, mintha egy tárgyat akaratom ellenére nem tudnék elérni és kontroll alatt tartani. Turner (1996) szerint a megragadáshoz hasonló elemi testi cselekvési szituációk történeteit, mint nonverbális narratívákat képesek vagyunk absztrakt fogalmak kifejezéséhez és megértéséhez metaforikus értelemben felhasználni. Ha ugyanezt a gondolatmenetet az éntre vonatkoztatjuk, arra a következtetésre jutunk, hogy a cselekvő Én megelőzi a narratív (autobiografikus) ént, ugyanúgy, ahogy a testhasználat megelőzi a nyelvhasználatot. A cselekvő Én azonban nem tűnik el az elméből, hanem segíti az olyan kognitív folyamatok kivitelezését, mint például a döntéshozás (Damasio 1996, Johnson 2007, 2014), ahol versengő történetek közül kell kiválasztanunk a számunkra legked-

² Metaforán tehát ezen a ponton a kognitív metaforát értjük. A kognitív metafora a kogníció tágabb, megtestesült koncepcióján belül értelmezendő, forrástartománya mindig valamilyen testi tapasztalással kapcsolatos, amibe beletartoznak a nonverbális narratívák is. Lásd bővebben Lakoff–Johnson 1980, 1999, Kövecses 2005, Kövecses–Benczes 2010, Tolcsvai-Nagy 2013.

vezőbbet. Ebben pedig döntő szerepük van a szomatikus markereknek (Damasio 1996), vagyis a történetekkel járó testi érzeteknek, érzelmeknek.

Lakoff felfogásában tehát az emberi tudatot testi metaforák ezrei strukturálják, amelyek hálózata mérhetetlen fogalmi gazdagságot eredményez. Ez a hálózat metaforikus tartalma ellenére nagyon is a valóságra reflektál: a fizikai és társadalmi tapasztalatokban rejlő valós összefüggéseket jeleníti meg. Legegyszerűbb elemei azok az elsődleges metaforák, amelyek Lakoff szerint akkor alakulnak ki, amikor két elemi testi tapasztalat rendszeresen együtt valósul meg. Ilyen az, amikor például a célokat célállomásokként értjük meg. Mindennapi testi tapasztalaton alapulnak ugyanis azok az empíriák, amelyek a teljesült célokat (pl. könyvhöz jutni) a célállomásokhoz való eljutással (pl. könyvtárba menni) kapcsolják össze. A testi metaforák hálózatának legegyszerűbb komponensei tehát a világ testi tapasztalatában rejlő tényleges kölcsönviszonyok eredményeként megszülető és komplex fogalmi metaforák alkotóelemeivé váló elsődleges metaforák. (Grady 1997) Ezért tekinthetjük valamennyi fogalmi metaforánkat a testi kogníció eredményének. Az egyszerű metaforikus gondolkodás elsajátítása, véli Johnson (1999), már a nyelvelsajátítás előtt megtörténik, azaz független a nyelvtől, és fontos szerepet játszik a grammatikai formák kialakulásában.

A mindennapi testi tapasztalatokon alapuló, elsődleges és az azok kombinációjaként kialakuló, komplex fogalmi metaforák tehát valószínűleg fontos szerepet játszanak a mindennapi jelentésalkotási és kommunikációs folyamatokat meghatározó narratív struktúrák szervezésében. Ezek a metaforák azáltal válhatnak narratívák építőelemeivé, hogy maguk is sematikus eseménystruktúrákat jelenítenek meg. Ezért lehetnek segítségünkre abban, hogy konvencionális motívumokat tartalmazó, konvencionális történeteket mindennapi szituációkra tudjuk alkalmazni például tudományban, politikában vagy a művészetben. A metaforák által hordozott eseménystruktúra sémák olyan konstansok alkotóelemeivé válnak, amelyeknek döntő szerepük van a mindennapi testi és közösségi tapasztalatok tudományos, politikai, művészeti stb. történetekké szervezésében. Lakoff és Narayanan ezeket a konstansokat, állandó struktúrákat „fogaskerekek”-nek (cogs) nevezi. (Lakoff–Narayanan 2010: 27) A „fogaskerekek” Lakoff és Narayanan feltételezése szerint olyan idegi séma hálózatok, amelyek a szenzomotoros tapasztalatokat és az absztrakt megismerést strukturálják. Mint Lakoff és Narayanan rámutat, „ezek a komplex tapasztalatokat, fogalmakat strukturáló és mindennapi cselekvéseink során közvetlenül megértett sémák konstituálják a grammatika szemantikáját is.” (Lakoff–Narayanan 2010: 27) A „fogaskerekek” az esemény struktúrák (pl. események fázisai, nézőpontok, célok, eredmények, következmények) mellett olyan alapvető információkat is magukban hordoznak, mint a térbeli viszonyok, az entitások közötti dinamikus interakciók (pl. támogatás, blokkolás, segítség, megóvás, megtartás), érzelmi ösvények (pl. az olyan alapérzelmek, mint a boldogság, szomorúság, meglepődés), elemi entitás típusok és tulajdonságok (pl. emberek, állatok, természetes vagy mesterséges dolgok), elemi társadalmi viszonyok, mennyiségek (pl. egyén, csoport, többség). A szóban forgó konstansoknak fontos szerep jut az egyes narratívák, illetőleg a narratívák egyes elemeihez kötődő érzelmek „konzerválásában” is. A narratívák érzelmi struktúráját is azok a séma hálózatok tárolják, amelyek mindennapi tapasztalataink komplex narratívákba való szervezéséért felelősek. Így járulnak hozzá ahhoz, hogy a „konzervált” érzéseket narratív struktúrákba építve tároljuk és idézzük fel konkrét szituációkban. Lakoff és Narayanan példájával élve, a „hős-gazember” általános narratíva azzal kezdődik, hogy a gazember bajt hoz az áldozataira, amit hallva dühöt és felháborodást érzünk. Majd a hős összecsap a gazemberrel, és miután nem tudjuk, ki győz, félelem és aggodalom lesz úrrá rajtunk. Végül a hős győz, és ez megnyugvást, boldogságot okoz. Ezt a különböző érzéseket „konzerváló” narratívát, véli Lakoff (2008a), fogalmi metaforák segítségével alkalmazhatjuk olyan komplex szituációk megértésére is, mint például egy politikai vetélkedés vagy egy tudományos felfedezés.

Összegzésképpen tehát megállapítható, hogy a fogalmi metaforák révén szerveződő narratívák az emberi motivációk, célok, érzelmek és cselekvések közösség tagjai által osztott kognitív struktúráját aknázzák ki. Ezáltal biztosítanak a közösség minden tagja számára jól használható, a kommunikációs intenciók azonosítására alkalmas szituációelemző sémákat, és alapozzák meg ilyen módon a kommunikációs folyamatok interszubsztívitását. A kialakulásukra és működésükre vonatkozó kognitív nyelvészeti elemzések ugyanakkor új megvilágításba helyezik azt a test, tudat, nyelv viszonyát érintő, általános elgondolást is, hogy a fogalmi metaforák által konstruált narratívák nem egyszerűen a kommunikációs folyamatok eredményességét biztosító, önmagunk és környezetünk megismerését, megértését segítő mentális konstrukciók, de a tudat működését meghatározó, személyiségformáló produktumok is. Olyan, az individuum életét strukturáló tudatos és tudatalatti értelmezési keretek, amelyek az emberi események és cselekvések fogalmi reprezentációinak gazdag hálózatát feltételezik. Mint Lakoff fogalmaz, a „narratívák és melodramák nem pusztán szavak és képek; részeivé válnak tudatunknak, és olyan modelleket kínálnak számunkra, amelyek nem csupán a mindennapi életvezetésben lehetnek segítségünkre, de definiálják számunkra azt is, hogy kik vagyunk valójában.” (Lakoff 2008a: 231)

Irodalom

- Bruner, Jerome (1990) *Acts of Meaning*. London, Harvard University Press.
- Bruner, Jerome (2001) A gondolkodás két formája. In: László János – Thomka Beáta (2001 szerk.) *Narratívák 5*. Budapest, Kijarat Kiadó. 27–59.
- Bruner, Jerome – Joan Lucariello (2001) A világ narratív újratemtése a monológban. In: László János – Thomka Beáta (2001 szerk.) *Narratívák 5*. Budapest, Kijarat Kiadó. 131–157.
- Davidson, Donald (1984) *Inquiries into Truth and Interpretation*. Oxford, Clarendon Press.
- Davidson, Donald (2001) *Subjective, Intersubjective, Objective*. Oxford, Clarendon Press.
<https://doi.org/10.1093/0198237537.001.0001>
- Damasio, Antonio (1996) *Descartes tévedése*. Budapest, Aduprint Kiadó.
- Damasio, Antonio (2010) *Self Comes to Mind: Constructing The Conscious Brain*. London, William Heinemann.
- Dennett, Daniel (1992) The Self as a Center of Narrative Gravity. In: Frank Kessel – Pamela Cole – Dale Johnson (szerk.) *Self and Consciousness: Multiple Perspectives*. Hillsdale, Erlbaum.
- Dennett, Daniel (1998) *Az intencionalitás filozófiája*. Budapest, Osiris Kiadó.
- Fillmore, Charles (1968) The Case for Case. In: Emmon Bach – Robert Harms (1968 szerk.) *Universals in Linguistic Theory*. New York, Holt, Rinehart, and Winston. 1–88.
- Fillmore, Charles (1975) An Alternative to Checklist Theories of Meaning. *Proceedings of the First Annual Meeting of the Berkeley Linguistics Society*. Berkeley, CA, Berkeley Linguistics Society. 123–131.
- Fillmore, Charles (1985) Frames and the Semantics of Understanding. *Quaderni di Semantica*, 6. 222–53.
- Fodor, Jerry (1975) *The Language of Thought*. Cambridge, Harvard University Press.

- Gallagher, Shaun 2006. The Narrative Alternative to Theory of Mind. In: Richard Menary (2006 szerk.) *Radical Enactivism: Intentionality, Phenomenology and Narrative*. Amsterdam, John Benjamins. 223–229.
<https://doi.org/10.1075/ceb.2.15gal>
- Gallagher, Shaun – Dan Zahavi (2008) *A fenomenológiai elme: Bevezetés az elmefilozófiába és a kognitív tudományba*. Budapest, Lélekben Otthon Kiadó.
- Goldberg, Adele E. (1995) *Constructions: A Construction Grammar Approach to Argument Structure*. Chicago and London, University of Chicago Press.
- Goldberg, Adele E. (2006) *Constructions at Work: The Nature of Generalizations in Language*. Oxford, Oxford University Press.
- Grady, Joseph E. (1997) Theories are Buildings Revisited. *Cognitive Linguistics*, 8. 267–290.
<https://doi.org/10.1515/cogl.1997.8.4.267>
- Grice, Herbert P. (1989) *Studies in the Way of Words*. Cambridge, Harvard University Press.
- Johnson, Mark (2007) *The Meaning of the Body: Aesthetics of Human Understanding*. Chicago–London, University of Chicago Press.
<https://doi.org/10.7208/chicago/9780226026992.001.0001>
- Johnson, Mark (2014) *Morality for Humans: Ethical Understanding from the Perspective of Cognitive Science*. Chicago–London, University of Chicago Press.
<https://doi.org/10.7208/chicago/9780226113548.001.0001>
- Kövecses Zoltán (2005) *A metafora*. Budapest, Typotex Kiadó.
- Kövecses Zoltán – Benczes Réka (2010) *Kognitív nyelvészet*. Budapest, Akadémiai Kiadó.
- Lakoff, George (1987) *Women, Fire, and Dangerous Things*. Chicago, University of Chicago Press. <https://doi.org/10.7208/chicago/9780226471013.001.0001>
- Lakoff, George (1993) The contemporary theory of metaphor. In: Andrew Ortony (1993 szerk.) *Metaphor and Thought*. New York, Cambridge University Press. 202–252.
<https://doi.org/10.1017/CBO9781139173865.013>
- Lakoff, George (2008a) *The Political Mind: A Cognitive Scientist's Guide to Your Brain and Its Politics*. New York, Penguin.
- Lakoff, George (2008b) The Neural Theory of Metaphor. In: Raymond Gibbs (2008 szerk.) *The Cambridge Handbook of Metaphor and Thought*. New York, Cambridge University Press. 17–38. <https://doi.org/10.1017/CBO9780511816802.003>
- Lakoff, George – Mark Johnson (1980) *Metaphors We Live By*. Chicago, University of Chicago Press.
- Lakoff, George – Mark Johnson (1999) *Philosophy in the Flesh: The Embodied Mind and Its Challenge to Western Thought*. New York, Basic Books.
- Lakoff, George – Srinivas Narayanan (2010) Toward a Computational Model of Narrative. In: *Computational Models of Narrative: Papers from the AAAI Fall Symposium*. 21–28.
- Langacker, Ronald (1976) Semantic Representations and the Linguistic Relativity Hypothesis. *Foundations of Language*. 14. 307–357.
- Langacker, Ronald (1987) *Foundations of Cognitive Grammar*. Stanford, Stanford University Press.

- Langacker, Ronald (2008) *Cognitive Grammar: A Basic Introduction*. New York, Oxford University Press. <https://doi.org/10.1093/acprof:oso/9780195331967.001.0001>
- László János (2005) *A történetek tudománya – Bevezetés a narratív pszichológiába*. Budapest, Új Mandátum Kiadó.
- Lewis, David (1983) Languages and Language. In: *Philosophical Papers*. Oxford, Oxford University Press. <https://doi.org/10.1093/0195032047.003.001>
- McAdams, Dan P. (2001) A történet jelentése az irodalomban és az életben. In: László János – Thomka Beáta (2001 szerk.) *Narratívák 5*. Budapest, Kijárat Kiadó.
- Menary, Richard (2008) Embodied Narratives. *Journal of Consciousness Studies*, 15. 63–84.
- Minsky, Marvin (1975) A Framework for Representing Knowledge. In: Patrick Winston (1975 szerk.) *The Psychology of Computer Vision*. New York, McGraw–Hill.
- Polkinghorne, Donald E. (1988) *Narrative Knowing and the Human Sciences*. Albany, State University of New York Press.
- Pléh Csaba (1986) *A történet szerkezet és az emlékezeti sémák*. Budapest, Akadémiai Kiadó.
- Pléh Csaba (1996) A narratívumok mint a pszichológiai koherenciateremtés eszközei. *Holmi*, 8. 265–282.
- Pléh Csaba (2012) Narratív szemlélet a pszichológiában. *Iskolakultúra*, 3. 3–24.
- Searle, John R. (1983) *Intentionality: An Essay in the Philosophy of Mind*. Cambridge–London–New York, Cambridge University Press. <https://doi.org/10.1017/CBO9781139173452>
- Shank, Roger – Robert Abelson (1977) *Scripts, Plans, Goals and Understanding*. Hillsdale, NJ, Erlbaum.
- Sperber, Dan – Deirdre Wilson (1986) *Relevance: Communication and Cognition*. Cambridge, Harvard University Press.
- Talmy, Leonard (1983) How Languages Structure Space. In: Herbert Pick – Linda Acredolo (1983 szerk.) *Spatial Orientation: Theory, Research and Application*. New York, Plenum Press. 225–282. https://doi.org/10.1007/978-1-4615-9325-6_11
- Talmy, Leonard (2000) *Toward a Cognitive Semantics*. Cambridge London, MIT Press.
- Tolcsvai Nagy Gábor (2013) *Bevezetés a kognitív nyelvészetbe*. Budapest, Osiris Kiadó.
- Turner, Mark (1996) *The Literary Mind*. Oxford, Oxford University Press. <https://doi.org/10.2307/358473>
- Ziemke, Tom – Jordan Zlatev – Roslyn M. Frank (2007 szerk.) *Body, Language and Mind, Embodiment*. Berlin–New York, Mouton de Gruyter.